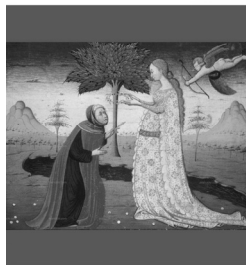

MADARÁSZ IMRE

„ÁMOR ÉS ÉN”

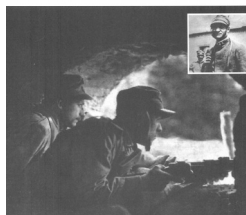
Petrarca-versek elemzése

MADARÁSZ IMRE

A NAGY HÁBORÚ NAGY KÖLTŐJE

Giuseppe Ungaretti
és az első világháború

MADARÁSZ IMRE

„A SZABAD EMBER PÉLDAKÉPE”

Alfieri-versek elemzése

SZABÓ TIBOR

Trilógia az olasz líra klasszikusairól

MADARÁSZ IMRE: „ÁMOR ÉS ÉN”;
A NAGY HÁBORÚ KÖLTŐJE;
„A SZABAD EMBER PÉLDAKÉPE”

Általában azt lehet megfigyelni (remélhetőleg nem túlzás ezt állítani), hogy az európai irodalmak sorában az olasz mintha eléggé hátul szerepelne. Lehetséges, hogy ez a szakértők, jelen esetben az italianisták hibája is, hiszen nem szentelnek elég teret azoknak a szerzőknek, akik sok esetben meghatározóak voltak olykor az egész európai irodalom, kultúra és civilizáció kialakításában.

Most ez az olasz líra tekintetében mintha változna. A kiváló italianista, Madarász Imre legutóbb három könyvet is kiadott a Hungarovox Kiadó jóvoltából, melyekben olasz klasszikus költők verseit modern eszközökkel, igen olvasmányos formában mutatja be és elemzi. A költőket három különböző korszakból választotta ki. Egyrészt foglalkozik a humanista Francesco Petrarca verseinek elemzésével („Ámor és Én”. *Petrarca-versek elemzése*, 2016), másrészt bemutatja a felvilágosodás kori tragédiaköltő Vittorio Alfieri petrarkista verseit („A szabad ember példaképe”. *Alfieri-versek elemzése*, 2018), hogy végül a XX. századi kiváló költő, Giuseppe Ungaretti verseihez jusson el vizsgálódásaiban (*A Nagy Háború költője. Giuseppe Ungaretti és az első világháború*, 2017).

Három kötet – három különböző korszak – mégis egységes költői vonulat, mondhatjuk. Igen, a trilógia szerzője hazánkban csak kevésbé vizsgált költészeti munkákat von be érdeklődési körébe, kiválasztva az olykor tetemes életmű egy-egy jellegzetes témáját (a szerelmet, a tájat vagy akár a háború borzalmaival). A három kötet formai szempontból is igen egységes. Egyrészt a szerző mindegyik fejezet elé valamilyen jellegzetes mottót választ ki a versekből, ami rámutat a költő egyik vagy másik érzelmi beállítódására, aspektusára, másrészt mindig korabeli metszetekkel, képpillusztrációkkal egészíti ki a köteteket, melyek képesek még jobban érzékeltetni a poézist vagy a hangulatot. Fontos módszertani elve Madarász Imrének, hogy az olasz verseket eredetiben és több (olykor saját) fordítás alapján mutatja be. Ezzel tulajdonképpen

alkalmat biztosít arra, hogy az Olvasó eldöntse: melyik magyar fordítás hangzik jól nyelvünkön, melyik magyar költő és műfordító sikeresebb egy-egy vers vagy versszak visszaadásában.

A Petrarca-kötet igazi hiánypótló, hiszen erről a kiváló költőről (és részben filozófusról) monográfiát hazánkban több mint száz évvel ezelőtt közöltek, bár a 2004-es „Petrarca-év” sok újdonságot hozott e téren itthon is. A *Verseskönyv* szonettjei és szerelmes versei állnak Madarász Imre könyvének fókuszában, a nyitóverstől egészen a búcsúversig. Rendre sorra veszi a legfontosabb szonetteket, melyekben a sóhajok (sospiri) és a szív (cuore) hangjai a visszatérő elemek. A szerelmes szív képzelődései, hiú ábrándozásai, a Laura iránt érzett szerelmének egyik állomása csupán. A XVI. költeményben, a 14. szonettben a profán és a szent imádat összefonódnak egymással. „A keresztény vallási áhítat csak hasonmása egy még szentebb áhítatnak, a Szerelemnek” – állapítja meg Madarász Imre (43). Vannak Petrarcanak olyan szonettjei is, melyekben a tájvers és a szerelmes vers összefonódik egymással. Néha pedig preromantikus élelmény olvasható ki verseiből. Látszik szonettjein, hogy ezek *élményszerű versek*, melyekben a szenvedély és a szenvedés egyszerre található meg. A „vágy költője” tudta, mi a szerelem: tulajdonképpen egy irracionális érzés. Aki pedig – ahogyan Petrarca – ki akar belőle kerülni, annak igyekeznie kell lelki békét szerezni magának, hogy elérje a világi boldogságot.

Petrarca lírai szonettjei igazi humanista jellegű alkotások, melyekre hatottak a trubadúr költészet alkotásai. Madarász Imre sok párhuzamot lát Petrarca élelményei (Laura iránti szerelme) és Danténak Beatrice felé irányuló szinte már mágikus, fennkölt szerelme között. Az olasz költészetben „Dante után a második”-nak nevezi (nem túl szerencsésen), de *Daloskönyvét* „nagyságban, jelentőségben, hatásában is” kivételes alkotásnak tartja. Helyesen mondja, hogy a petrarkizmusnak „megszámlálhatatlanul, felmérhetetlenül sok utánczója lett Európa szerte, közel félezer éven át” (9–10). Sőt, „az antikvitás utáni világirodalomban nem akadt költő, akinek kisugárzása olyan kiterjedt és oly tartós lett volna, mint Petrarcaé”. S ezzel teljes mértékben egyetérthetünk.

A kronológiailag következő olasz költő, akiről Madarász Imre kismonográfiát jelentetett meg, a felvilágosodás idején élt kedvenc szerzője: Vittorio Alfieri volt. Figyelme nem véletlenül terelődik Alfieri *Versék (Rime)* című daloskönyvére, hiszen abban a petrarkizmus megújítását mutatja ki. Petrarca ugyanis Alfieri „fő példaképe” volt, az „utolsó nagy petrarkista, egyszerűs mind az, aki szakított az utánczó petrarkizmus hagyományával, megújítva az olasz lírát” (12). Ebben a könyvében Madarász Imre tíz szonettet elemez és mutat be az Olvasónak. Ezek közül biztos értékítélettel veszi az élre az 1789-ben írott „kulcsszonettet”, amely „kulcsot ad lírája, sőt életműve egészének költészet értelmezéséhez” (18). Ebben egy „fenséges tükörkép”, „önportrét” állít magáról, mely majd példát mutat olyan költőutódoknak az olasz irodalomban, mint Ugo Foscolo vagy Alessandro Manzoni. Testi és lelki tükörkép ez saját magáról: a szonett első két quartínája testileg mutatja be őt, a két tercínában pedig lelkialkatáról ír, arról, hogy öntudatos, büszke alkat, s egy szentenciát sugallva zár, azaz hogy csak a halál mutatja meg, mennyit is ér az ember. Majd Madarász még hozzát teszi saját hitvallását: „annyit, amennyi túléli őt” (26). Egy másik szonettben a „szabadnak született emberről” ír a felvilágosodás (elsősorban Rousseau) szellemében, aki „lebír sok zsarnokot”. Itt a „zsarnokölő” tragédiaköltő jelenik meg verses formában, aki senkinek nem hódol be, nem akar szolgálni. Erről akar egy másik szonettjében intelmet adni kor- és honfitársainak. Érezhető e versek elemzé-

se közben, hogy Madarász Imre mennyire azonosul példaképe lelki és intellektuális alkatával. A szabadság-versek pedig elvezetik Alfierit a tájleírástól a zsarnokságellenességig: a tájban magányosan kószáló költőt a szabadságvágy hajtja.

Alfieri szerelmi szonettjei a petrarkizmus nyomán születtek, de már előremutatnak a romantika felé. Ezért tartja Madarász Imre kedvelt lírikusát, tragédiaköltőjét központi alaknak az olasz irodalomtörténetben, aki – megújítva a humanista-reneszánsz irodalmi hagyományt – előremutat a modern olasz líra megteremtése felé. Szerelmi költészete ezt egyértelműen bizonyítja is. A *Rime* az olasz irodalom „utolsó nagyjelentőségű corpora”, melynek műzsája az imádott Luisa. Az íránta való szerelmet Luisa tekintete ébresztette fel benne, a tekintet, ahogyan az Dante esetében Beatrice, másrészt Petrarca esetében Laura iránt történt. Az „Ész századában” élt Alfierit elragadja szerelmi szenvedélye, amely extatikus állapotokat idéz elő benne. Más szonettjeiben pedig Dante mint Sommo Poeta, „atya” („gran padre Alighier”) jelenik meg, azzal, hogy a firenzei költőóriáshoz méri magát (kissé túl merészen), Petrarcat pedig „lelki fivérének” nevezi (102). Sőt, Alfieri magabiztosságával odáig is eljutott, hogy a négy nagy Vátesz (Dante, Petrarca, Tasso és Ariosto) után magát is e sorba helyezi el (114).

E túlzásai ellenére (ami látszólag tetszik az életművet kitűnően ismerő Madarász Imrénél) fontos üzenete van Alfierinek akár a mai kor számára is: a szabadságszeretet és a zsarnokgyűlölet minden időben aktuális lehet Európában.

A trilógia harmadik kötete, amely Giuseppe Ungaretti korai költészetét elemzi, a Nagy Háborúra, arra a történelmi krízisre reflektál, ahol a szabadságeszmény komoly csorbát szenvedett. Ebben az időszakban született meg egy „páratlan modern-klasszikus líra” Itáliában, amely – Madarász Imre értékelése szerint – a „huszadik századi olasz irodalom talán legkiemelkedőbb költészeti teljesítménye” (8). Ungaretti is megújította az olasz lírát, akár csak Petrarca vagy Alfieri a maga korában. Ő a hermetikus költészet, a *hermetizmus* (a zárt, titokzatos és homályos költészet) megalapítója. Ez annyit jelent képviselője számára, hogy a „lehető legkevesebb szóval a legtöbbet, a legnagyobbat, a lényegét mondja ki elementáris erővel” (29). Ilyen például *Reggel (Mattina)* című verse, amely mindössze pár szóból áll: „Megvilágít / a végtelen” (M’illumino / d’immenso). A fronton írt versei inkább napi feljegyzések a látottakról, az öldöklő háborúról, annak embertelen pusztításairól. Bensőséges valóságok ezek, melyek a múlt időt és eseményeket akarták megörökíteni. Ezek a „szűkszavúan jelentésteli epigrammák” az észak-itáliai fehér sziklákon, a Carsón harcoló közkatonan „versnaplója” lett, a Nagy Háború krónikája. Verseinek újszerűségét ezen túl az adta, hogy a dekadens és interventista szemléletű D’Annunzióval szemben antimilitarista és humanus hangvételűek versei, és eltértek a futuristák által diktált kánonoktól is. Új, korszerű hang jelent meg ekkor az olasz lírában: Ungarettié. Például a *Katonák (Soldati)* esetében: „Úgy vagyunk / mint ősszel / a fákon / a levél”. Ez a négysoros, kilenc szóból álló vers az emberi halandóságra utal, de nem általában, hanem a katonasorsról az első világháborúban. Sugallja, hogy a katona sorsa teljességgel bizonytalan, mint a levél az őszi fán (65). A verssorok töredezettsége is utal az egyén bizonytalan létére, fenyegetettségére. Más versében a sorsnak kiszolgáltatott, pusztulásra szánt, Istentől elhagyott ember nyilatkozik meg. Egyik legismertebb verse a háború poklából, melyet szinte minden antológia hoz, a *San Martino del Carso* (1916. augusztus 27.). Az addig szinte ismeretlen falu házainak, templomának szétágyúzása az első világháború jelképévé vált. Ennek a versnek az írására a lerombolt falu és (datálásából látszik) az a híressé vált „magányos fa” inspirálta, mely dacolt a lövedékekkel, s amely

most a szegedi múzeumban figyelmeztet és emlékeztet mindenkit a Nagy Háború borzalmaira. Hasonló ez más költeményeinek (*Teremtmény vagyok, Virrasztás, Bajtársak*) hangneméhez. Úgy tűnik számára – ahogyan *Az eltemetett kikötő* című verséből sugárzik –, hogy üresség, „kimeríthetetlen titok” marad költeményei és saját maga után. Mivel minden verse esetében feljegyzí (akár Radnóti Miklós a második nagy világhéges idején), hogy hol és mikor írta azokat, láthatjuk, hogy egyik versét (*La notte bella*) Devetachiban szerezte. Éppen ott, ahol az osztrák-magyar hadseregbe bevonult katonák Magyar Kápolnát (*Cappella Ungherese*) állítottak. Közös sors ez? – tehetnénk fel a kérdést. Ha igen, ha nem, Ungaretti költészetének fogadtatása otthón Itáliában, de nálunk is igen hányattatott volt. Sokáig a világháború utáni kor kegyeltjeként tüntették fel Olaszországban, itthon sem volt zökkenőmentes ennek a nagyszerű költőnek a befogadása. Bár antológiákban szerepelnek versei magyar fordítóktól, Madarász Imre mégis ezt a viszonylagos „csöndet” szerette volna megtörni Ungaretti-kötetével. Reméljük, hogy sikerülni fog neki, ha nemcsak a korai, hanem a későbbi életszakaszából vett költeményeket is megismerheti a közönség.

S végül röviden méltatni illik a HungarovoX Kiadó szép munkáját: igazán dicséretes az elkötelezettség, mellyel a kiadó vezetője, a költő Kaiser László gondozza (elsősorban is) az olasz és magyar irodalom olaszországi és magyarországi terjesztését. Igen színvonalas és rendkívül tetszetős kötetek jelentek meg szerkesztésükben, melyek küllemükben is figyelemre méltóak, mint éppen ezek a kismonográfiák.

A három olasz lírikus, akiről most Madarász Imre írt, olyan „génusz volt, aki egy-egy korszakot indított el és határozott meg”. Ebből a szempontból kerültek be a trilógiába ezek a költők. Nyilvánvaló, hogy lehetne másokat is találni az olasz líra történetéből, akik ennek a kritériumnak megfelelnek (Carducci, Pavese...). Egyelőre Madarász Imre ezeket emelte ki az „olasz költészeti Parnasszusból”. Csak reménykedhetünk, hogy másoknak is felkelti figyelmét ez a három kismonográfia, és kedvet kapnak újabb költők verseinek elemzéséhez.

Madarász Imre: „Ámor és Én”. *Petrarca-versek elemzése*. HungarovoX Kiadó, Budapest, 2016. 124 oldal, 2500 Ft

Madarász Imre: *A Nagy Háború költője. Giuseppe Ungaretti és az első világháború*. HungarovoX Kiadó, Budapest, 2017. 132 oldal, 2500 Ft

Madarász Imre: „A szabad ember példaképe”. *Alfieri-versek elemzése*. HungarovoX Kiadó, Budapest, 2018. 130 oldal, 2500 Ft